

Немченко Іван

м.Херсон

nemchenko1958@ukr.net

МОРСЬКА СИМВОЛІКА В ЛІРИЦІ ДМИТРА ШУПТИ

60-Х – 80-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Наш сучасник Дмитро Романович Шупта (нар. 1938 р.) – яскравий представник української літературної мариністики. Враження поета від Чорного, Азовського, Каспійського морів стали імпульсами до появи десятків ліричних перлин. Сторінки життя і творчості митця переплелися з Алупкою, Баку, Бердянськом, Вилковим, Генічеськом, Голою Пристанню, Євпаторією, Кароліно-Бугазом, Керчю, Миколаєвом, Одесою, Очаковом, Роздольним, Севастополем, Сивашем, Сімферополем, Тарханкутом, Феодосією, Херсоном, Ялтою та іншими приморськими містами та природними зонами. З морем пов'язали свою долю й родичі митця: дядько по матері Михайло Павлович Жуган працював морським лікарем, двоюрідний брат Борис Григорович Шупта перебував на Курилах у Тихому океані, двоюрідна сестра Надія Іванівна Іванова тривалий час жила на Сахаліні. І для самого Д. Шупти море – невід'ємна часточка його життя, друг, порадник, натхненник. Характерно, що письменник залюбки друкується у виданнях із мариністичними назвами («Море», «Моряк України», «Одеська хвиля», «Чорноморські новини»). Морський світ присутній не лише в його художніх текстах, а й у літературознавчих і мемуарних матеріалах («Тарас Шевченко – мариніст», «Вершник невгамовної хвилі», «Чуття кольору... і колір чуття», «Мариністика багатолика», «Як грізний прибій океану...», «Мариністика й підводні камені» та ін.). Характерними є й тексти, дібрані Д. Шуптою для перекладу (наприклад, «Я – море, що вирує, украплене в алмаз...» – із Тахіра).

Про творчість митця писало чимало критиків, літературознавців, краєзнавців: П. Агромаков, І. Бабенко, М. Вишняк, В. Вікторевський, Т. Гринь, В. Іванисенко, Л. Ісаєнко, О. Калініченко, М. Каменюк, М. Корпанюк, В. Коскін, С. Литвин, Л. Макей, О. Маков, О. Макова, М. Медуніця, Т. Мейзерська, В. Мелешко, І. Молчанова, В. Нечерда, В. Овсієнко, С. Пінчук, Є. Прісовський, О. Сьомочкіна, Ю. Сисін, В. Сподарець, М. Степаненко, Ф. Степанов, М. Суховецький, О. Ткачук, С. Товстух, С. Ханенко, Ф. Шевчук, В. Щегленко, Д. Щепій та ін. Але й сьогодні окремі аспекти його поетичного ужитку потребують детальнішого розгляду.

Предметом дослідження в нашій розвідці є морська символіка в поетичному доробку Д. Шупти 1960-х – 1980-х років. Про мариністику письменника йшлося в ряді публікацій таких авторів, як Х. Вієр, М. Корпанюк, Т. Мейзерська, О. Січкар, О. Ткачук тощо. Але ці розвідки здебільшого стосувалися морської тематики в творах Д. Шупти початку XXI століття, тобто двох останніх десятиліть. Так, Т. Мейзерська і М. Корпанюк у статті «Поет зі світлою душею» вказали, що «збірка лірики «Межінь» відкрила нашій літературі Дмитра Шупту як поета-мариніста, бо з-поміж багатьох образів у ній переважає море» [2]. Йдеться про книжку 2000-го року. Х. Вієр та О. Січкар виступили з рецензіями на збірку мариністичної тематики «Дельфін» (2008) [1; 4]. Цьому порівняно недавньому виданню було присвячено і нашу публікацію [3]. Але є потреба простежити витоки ліричної мариністики Д. Шупти, зазирнувши у минуле століття. Цьому аспекту ми й присвячуємо нашу теперішню розвідку.

Дмитро Шупта і море – поняття нерозривні. Як слушно відзначає дослідниця О. Ткачук: «...Мариністика не є епізодом у доробку поета, але складає цілий пласт у його творчості, визначаючи певну специфіку образного мислення та авторської манери митця» [5]. На тлі ХХ століття виходили одна за одною ліричні збірки поета і практично в кожній із них була представлена чи прямо, чи опосередковано символіка моря: «Провісники цвітіння» (1968),

«Полум'я мелодій» (1968), «Колиска поколінь» (1976), «Знак літа» (1981), «Біль стебла» (1985), «Звичаї землі» (1987), «Чаїне озеро» (1989), «Світовщина» (1989), «Осягнення» (1993), «Єрусалим квітів» (1995), «Сонях сонетів» (1996), «Листя клена» (1998), «Птахи попелу» (1998), «Жінка і ніч» (1998), «Плавба» (1998).

Мариністична тематика присутня вже в першій збірці лірики поета «Провісники цвітіння» (1968). Це твори «Будинки-кораблі», «Смерть Боняка», «Звернення до крові», «Сонет відображення», «Легенда про Кримські гори», «Мужність і море», «Кримська сосна», «Тоді зима була і не була...», «Буря у Феодосії», «Світанок на морі», «Гарпунер», «Вічність». Уже перша з названих поезій приваблює незвичністю асоціацій, разками метафор і перифрастичних виразів: *«У берег звершень б'ють прибої днів. / А на валах розбурханих просторів / Флотилії / Будинків-кораблів / Утверджують маршрути непрозорі. // Зловивши кожний рух адміралтейств / Усами телевізорними клотиків, / Каюти сплять / Весняним сном дітей...»* [8, с.6]. Текст просто заповнено мариністичною термінологією (кіль, ватерлінія, палуба, вітрила, підводні крила, ілюмінатори та чимало інших). «Будинки-кораблі» з волі поета *«відчалені від прадідів землі», «до сонць пливуть», «від'якорені з гаваней неспокою»* [8, с.6-7]. Відтак морська символіка поета досить органічно пов'язується з характерною для радянської доби романтизацією буднів, праці, побуту тощо.

На межі між історіософськими візіями та стилізаціями під фольклор вибудовуються вірші «Смерть Боняка» (з триптиха «Боняк»), «Звернення до крові» (вибір героїні думи «Маруся Богуславка» та Спартака), «Легенда про Кримські гори» (апологія козацької присутності). Цим викликана авторська гіперболізація: Боняк *«як смерч ... нісся смерті човном», «аж синє море стало чорним / Від чорних гніздищ чорних бід»* [8, с.15]; ліричний герой «Звернення до крові» не прагне *«океану крові»*; козацтво *«підперло гори / Й спокій ночі в*

сутінках Байдар» [8, с.36]. Морські образи поета символізують безмір страждань і горя людського.

У «Сонеті відображення» Д. Шупта через цілу зливу риторичних питань передає варіації сприйняття відбитків «козацького сонця» на водній поверхні поночі: «*Чи з моря плине сивини потіха?*», «*Чи місяць моторолером проїхав / Й розвізерунив шинами моря?.. / Чи доли, мов шаланди, майорять?*», «*Чи на нітьму то виставлено чати?*» [8, с.29]. У вірші «Мужність і море» поет проводить думку про нерозривність доль моряків і моря. Адже вони такі подібні вдачею. А проте: «*Може, море тому й не сивіє, / Що на нім сивіють моряки?*» [8, с.38]. У мініатюрі «Світанок на морі» фіксуються межові моменти, коли вже «*стікає ніч густа*», а їй на зміну переможно приходять ранок. Він, наче дитина, набирає снаги і дорослішає на очах: «*На древньому Евксині / Світанок вироста*», «*Народжується в морі / Нове всесилля дня*» [8, с.43]. У вірші «Гарпунер» пропонується знайомство з однією з екзотичних морських професій. Герой твору – загартована морськими вітрами та пригодами людина. Не зважаючи на те, що «*його уже добу четверту / На хвилях носить китобій*», цей морський мисливець «*гостро стежить за водою*». Він має вполювати ціль. Хоча це не так просто, коли гойдається чи «*гопакує*» китобій серед «*ельбрусів хвиль*» [8, с.44]. Поезія «Вічність» побудована на асоціації: «*хвилі білокопиті*» – нестримні коні. Тож «*щастям тому упитись*», хто їх «*хоч раз загнужда*» [8, с.46].

У збірці «Знак літа» (1981) ліричний герой-митець ідентифікує себе то з хлібодаром, що «*іде в поля*», то з лікарем («*мов хірург / В операційній залі*»), то з морським вовком: «*Мені й крізь бурю світиться маяк, / Свою зірницю бачу й крізь туман. / Виходжу на простори, як моряк / У океан*» («На трави дощ з веселкою до хмар...») [7, с.9]. Медичний і мариністичний мотиви переплітаються й у вірші «Червона хвиля». У присвяті до твору автор відзначив: «*Моєму загиблому анголезькому колезі Кваміно Афарі, який закінчив Кримський медінститут*» [7, с.10]. Спогадове поле вірша, пов'язане з

перебуванням африканця в Україні («Гаряче пісня бриніла під ритми Евксину»), переходить у «червону хвилю» реальності в Анголі. Кваміно постає невтомно-жертвоним лікарем-патріотом там, де «гомонів повстання океан», «в кривавому вогненному потоці» [7, с.10]. Він загинув з думкою про рідний край – «як донор, / Віддав свою кров батьківщині» [7, с.12].

Вірш Д. Шупти «Морський завод» нагадує кінозамальовку на виробничу тему. На тлі радянської поезії цей твір виглядає досить природно: «Портальні крани. Судна в доках. / Гуде-гримить морський завод. / Тут праці течія глибока, / Тут славен працею народ» [7, с.17]. За допомогою метафор автор уловлює настрої портовиків та підвладної їм техніки, відчуття ними своєї відповідальності за результати трудової діяльності – вихід суден на водні простори: «У трепетнім чеканні стапель, / В чеканні моря гострий кіль. / Тут чути смак солоних крапель / І вітамін їх – поту сіль. // В тугій напрузі кабестани / Над кораблем лопочуть знов» [7, с.17]. Для поета морський завод – це велетенська істота, в якій пульсує «праці тепла кров».

У збірці «Біль стебла» (1985) Д. Шупта звертається до японської тематики («Полігон Андя»), що знайде розвиток у наступних книжках. Мариністична атрибутика присутня в творах «Дуб», «Херсонес», «Неаполь Скіфський», «Діти», у циклі «Тріади». Вірш «Дуб» вибудовано на асоціації степ – море, відомій із досвіду поетів-класиків, наприклад, Л. Глібова. Д. Шупта послуговується улюбленим прийомом гіперболізації для змалювання цих величних просторів: «Ревуть моря. На шмаття рветься піна. / І хвиля хвилю підганя баска. / Гойдає хлібне море Україна / І молоде галуззя розпуска» [6, с.63]. З подібною метою в циклі «Тріади» (з розділу «Мініатюри») вміщено поезію з мариністичною назвою «Штиль», хоча йдеться про післяжнивну спокійну пору в полях.

Збірка «Чаїне озеро» (1989) увібрала ціле мереживо творів, насичених морською атрибутикою: «Колодязь», «Снігове бездоріжжя», «Вода Одеси», «Дельфін», «Поміж заобрійних далеких марев...», «Полярне сяйво»,

«Зледеніння», «Пустеля», «Залізний дощ», «Атлантида», цикли «Четверики», «Жежлище», «Кобза Петра Неховайзуба». У художньому просторі книжки колодязь «*пливе, мовби човен у морі*» («Колодязь») [9, с.5], а натопк криги «*лізе на нічліг*» до берега, наче «*моржів неполохлива черга / Під кручі поспішає у барліг*» («Зледеніння»).

Отже, морська символіка в поезіях Д. Шупти 1960-х – 1980-х років відзначається самобутністю та багатоманітністю. Цей художній елемент автор і надалі буде увиразнювати й варіювати у ліричних збірках перших десятиліть ХХ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вієр Х. Тримовна доктрина моря. *Одес. вісті*. 2010. 8 квіт.
2. Мейзерська Т., Корпанюк М. Поет зі світлою душею. *Слово Просвіти*. 2008. 30 жовтня – 5 листопада. № 44. С.11.
3. Немченко І. В. Морські мотиви та образи в ліричній збірці Дмитра Шупти «Дельфін». «*Усі ріки течуть у море*»: мариністика в літературі та культурі»: збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції / Бердянськ, 26-27 вересня 2019 р. / гол. ред. О.П.Новик. Бердянськ : БДПУ, 2019. С.84-86.
4. Січкарь О. Чорне море миє ноги Україні дорогій. *Чорномор. новини*. 2009. 8 серп.
5. Ткачук О. Художні варіації образу Чорного моря в ліриці Дмитра Шупти. *Одеса та Чорне море як літературний простір* / ред. Я. Лавський, Н.Малютіна. Білосток-Одеса: PRYMAT, 2018. – С. 580-586. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/24884/1/579-586.pdf>
6. Шупта Д. Біль стебла: поезії. К.: Рад. письменник, 1985. 119 с.

7. Шупта Д. Знак літа: поезії. К.: Рад. письменник, 1981. 70 с.
8. Шупта Д. Провісники цвітіння: поезії. К.: Молодь, 1968. 48 с.
9. Шупта Д. Чаїне озеро: поезії. К.: Рад. письменник, 1989. 157 с.

Немченко І. В. Морська символіка в ліриці Дмитра Шупти 60-х – 80-х років XX століття. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції “Філологія та лінгводидактика в умовах євроінтеграції: сьогодення і перспективи”: Херсон, 20 травня 2020 р. Херсон, 2020. С.139-143.